

Notat 2003–7

Melkeproduksjon i Nordland

Økonomisk sammenligning med andre områder

Øyvind Hansen

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Tittel	Melkeproduksjon i Nordland. Økonomisk sammenligning med andre områder
Forfatter	Øyvind Hansen
Prosjekt	Melkeproduksjon i Nordland (E014)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2003
Antall sider	40
ISBN	82-7077-508-8
ISSN	0805-9691
Emneord	Lønnsomhet i melkeproduksjon, Nordland, Troms, Finnmark, Landet, distriktstilskudd, melkekvote, kostnader, kjøttproduksjon

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

NILF's årlige regnskapsstatistikk, Driftsgranskinger i jord- og skogbruk, har de siste årene vist stadig dårligere økonomisk resultat for melkeproduksjonsbruk i Nordland sammenlignet med landsgjennomsnittet, og særlig sammenlignet med de to andre fylkene i landsdelen.

I dette notatet er hovedårsaker til forskjellig økonomisk resultat og utvikling analysert. Det er videre beregnet hvor mye hver hovedårsak bidrar til forskjellen for regnskapsåret 2001. Som grunnlag for analyse og beregning er regnskapsmaterialet som ligger bak driftsgranskingerne benyttet.

Nordland Bondelag er oppdragsgiver for arbeidet.

Øyvind Hansen har foretatt beregningene og skrevet notatet. Leif Forsell og Finn Andersen har lest gjennom utkastet og kommet med nyttige kommentarer. Anne Bente Ellevold har redigert og ferdigstilt notatet.

Oslo, februar 2003

Leif Forsell

Innhold

1	BAKGRUNN FOR OPPDRAGET	1
2	DRIFTSGRANSKINGENE SOM GRUNNLAG FOR SAMMENLIGNINGEN	3
3	SAMMENLIGNING AV LØNNSOMHET	5
4	VIKTIGE FORSKJELLER MELLOM GRUPPENE	7
4.1	Størrelse.....	7
4.2	Avling8	
4.3	Antall årskyr.....	8
4.4	Kjøttproduksjon.....	9
4.5	Melkekvote og kvotefylling	10
4.6	Arbeidsforbruk	12
4.7	Priser og tilskudd.....	13
5	PRODUKSJONSINNTEKTER, FORSKJELLER OG ÅRSAKER	17
5.1	Planteproduksjon.....	18
5.2	Husdyrproduksjon	18
5.3	Tilskudd.....	19
6	KOSTNADER, FORSKJELLER OG ÅRSAKER	23
6.1	Variable kostnader.....	24
6.1.1	Fôrkostnader	24
6.1.2	Gjødselkostnader.....	25
6.1.3	Andre variable kostnader	25
6.1.4	Sum variable kostnader.....	26
6.2	Faste kostnader	26
6.2.1	Leid arbeid	26
6.2.2	Vedlikehold.....	27
6.2.3	Avskrivning.....	28
6.2.4	Andre faste kostnader	29
6.2.5	Sum faste kostnader	29
6.2.6	Kostnader i alt.....	30
7	HOVEDÅRSAKER TIL ULIK LØNNSOMHET I NORDLAND OG TROMS	33
	VEDLEGG	35

Tabelloversikt

Tabell 4.1	Antall bruk	7
Tabell 4.2	Areal i dekar.....	8
Tabell 4.3	Fôrenheter (FEM) per dekar.....	8
Tabell 4.4	Årskyr	9
Tabell 4.5	Priser 2001	13
Tabell 4.6	Distriktstilskudd, kr i alt og per enhet.....	15
Tabell 5.1	Produksjonsinntekter planteproduksjon, kr per bruk.....	18
Tabell 5.2	Produksjonsinntekter husdyr, kr per bruk.....	18
Tabell 5.3	Tilskudd, kr per bruk.....	19
Tabell 6.1	Kraftfôr og annet innkjøpt fôr per årsku, kr.....	24
Tabell 6.2	Gjødsel og kalk. Kostnader per dekar, kr	25
Tabell 6.3	Andre variable kostnader per årsku, kr	25
Tabell 6.4	Leid arbeid, timer.....	26
Tabell 6.5	Vedlikehold, kr	27
Tabell 6.6	Avskrivninger, kr	28
Tabell 6.7	Utgående balanse driftsbygning og avskrivning driftsbygning 2001, kr	28
Tabell 6.8	Andre faste kostnader, kr	29
Tabell 6.9	Kostnader i alt, kr per årsku.....	31
Tabell 7.1	Hovedårsaker til ulikt økonomisk resultat i Nordland og Troms, kr	34

Figuroversikt

Figur 3.1	Driftsoverskudd 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr.....	5
Figur 3.2	Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk 1997–2001 for landet, Nordland Troms og Finnmark, kr.....	6
Figur 4.1	Storfekjøtt omsatt per årsku 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kg.....	10
Figur 4.2	Melkekvote per årsku 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark,	11
Figur 4.3	Timer per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark.....	12
Figur 4.4	Distriktstilskudd melk, soneinndeling	14
Figur 4.5	Distriktstilskudd kjøtt, soneinndeling.....	14
Figur 5.1	Prosentvis fordeling av produksjonsinntekter 2001 i Nordland	17
Figur 5.2	Produksjonsinntekter husdyr i 2001, kr per årsku for landet, Nordland, Troms og Finnmark	19
Figur 5.3	Tilskudd per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr.....	20
Figur 5.4	Produksjonsinntekter per årsku 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr	21
Figur 6.1	Prosentvis fordeling av kostnader 2001 i Nordland	23
Figur 6.2	Leid arbeid per bruk 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr.....	26
Figur 6.3	Leid arbeid per bruk 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr	27
Figur 6.4	Prosentvis fordeling av faste kostnader i 2001 for Nordland	29
Figur 6.5	Faste kostnader per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr.....	30
Figur 6.6	Kostnader per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr	31

1 Bakgrunn for oppdraget

Nordland Bondelag har over lang tid fått tilbakemelding fra gårdbrukere om dårlig lønnsomhet og svak økonomi for mange bruk i fylket. Dette stemmer godt med NILF's årlige driftsgranskinger. Når Bondelaget sammenlignet driftsgranskingsstall oppdaget de betydelig lavere lønnsomhet på nordlandsbruk sammenlignet med Troms og Finnmark. Utviklingen i lønnsomhet de siste årene var også dårligere i Nordland enn i de andre nordnorske fylkene.

NILF's distriktskontor i Bodø foretok en kort analyse av driftsgranskingsstallene for 2000 som stadfestet Nordland Bondelags mistanke om at brukene i Nordland kom uforholdsmessig dårlig ut sammenlignet med Troms og landsgjennomsnittet.

For å finne årsaken til dette fikk NILF i oppdrag å analysere driftsgranskingsmaterialet nærmere for å finne de viktigste forskjellene og kvantifisere disse. Det ble bestemt at Nordland skulle sammenlignes med Troms, Finnmark og hele landet. Beregningene skulle gjøres for melkeproduksjon, som er den viktigste landbruksproduksjonen i Nord-Norge.

2 Driftsgranskingene som grunnlag for sammenligningen

Driftsgranskingene i jord og skogbruk er en årlig regnskapsstatistikk som utarbeides av NILF på oppdrag fra Landbruksdepartementet. Formålet er å gi kunnskap om økonomiske forhold, inkludert lønnsomhet og økonomisk utvikling, for gårdsbruk der inntekter fra jordbruket har et vesentlig omfang. Statistikken skal vise økonomiske resultater og utvikling for brukerfamilien og for ulike typer bruk med hensyn til størrelse, driftsform og beliggenhet. Driftsgranskingene har vært utarbeidet kontinuerlig i svært mange år. Helt fra 1950 har det på landsbasis vært med i underkant av 1 000 bruk (948 i 2001), herav omtrent 120 bruk fra Nord-Norge (119 i 2001).

Ved utvalg av bruk er det lagt vekt på at driftsgranskingene skal være representative for bl.a. beliggenhet og produksjon. Uttaket av nye bruk er basert på lister over brukere som er tilfeldig trukket fra Statens landbruksforvaltnings tilskudsregister. Deltakelsen i driftsgranskingene er frivillig. Det er ingen begrensning på hvor lenge et bruk kan være med, men brukeren skal ikke være eldre enn 67 år. Mellom 5 og 10 prosent av deltakerbrukene skiftes ut årlig. Dette gjør at tallene er sammenlignbare fra år til år. Sammenligning skjer på gjennomsnittstall for eksempel for produksjon, beliggenhet og størrelse. Jo mindre antall bruk som gjennomsnittstallene baseres på, jo større blir usikkerheten for at spesielle forhold på enkeltbruk påvirker gjennomsnittet sterkt. Ved lite antall bruk i gjennomsnittet blir også sammenligning over flere år mer utsatt for påvirkning av utslag som utskifting av bruk fra år til år kan gi.

For hvert av deltakerbrukene omarbeider NILF brukets skatteregnskap til et driftsregnskap. I tillegg til opplysninger fra regnskapet, legges det også inn tall basert på notater og opplysninger fra gårdbrukeren om arbeidsforbruk, areal, avling, husdyrproduksjon m.m.

Driftsregnskapet skiller seg fra skatteregnskapet særlig på følgende områder:

- Gratisarbeid og eget arbeid på nyanlegg verdsettes etter tariff.
- Klarere skille mellom jordbruk, skogbruk, annen næring og privat.
- Verdi, inntekter og utgifter for hovedbygning og kårbolig føres på privat.

- Inntekts- og kostnadsposter korrigeres for endringer i balanseverdier.
- Buskapen verdsettes til slakteverdi.
- Lineær avskrivning over driftsmidlets levetid.
- Lager av egenproduserte varer for salg verdsettes til salgsverdi.

I driftsgranskingene brukes flere resultatmål. Restmetoden er benyttet for å komme fram til de enkelte resultatmålene. Metoden går ut på å regne ut hva som blir igjen til dekning av enkelte faktorer når andre faktorer har fått kostnadsdekning. De viktigste begrepsforklaringer og definisjoner vises i Vedlegg 1. «Forklaring på faguttrykk». For resultatberegning i denne rapporten benyttes *driftsoverskudd*, *familiens arbeidsfortjeneste per årsverk*, *dekningsbidrag*, *lønnsevne per time* og *nettoinntekt*. I tillegg nyttes begrepene *eiendeler*, *gjeld* og *egenkapital*.

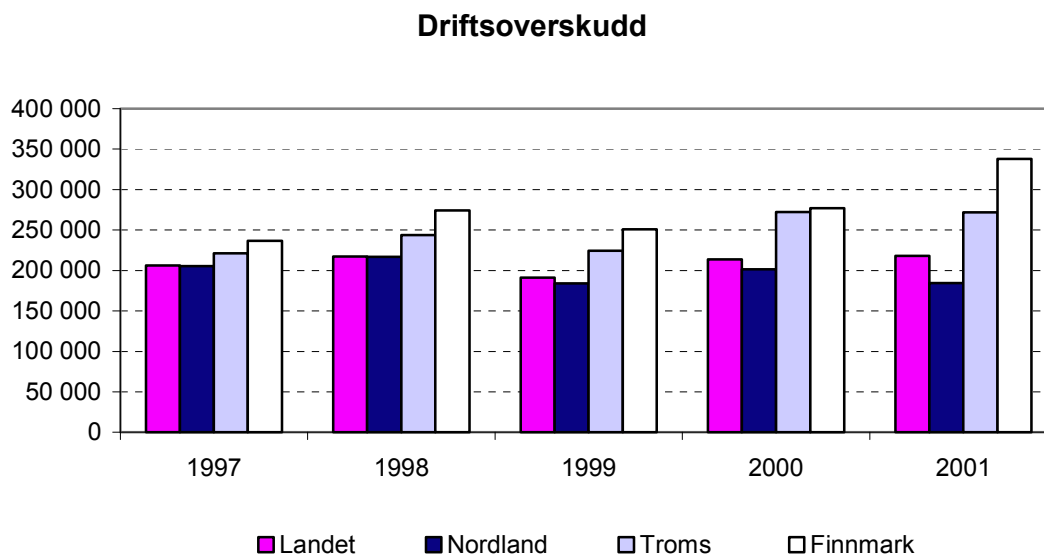
Resultatberegning jordbruk.

	Produksjonsinntekter
-	Variable kostnader
=	Dekningsbidrag
-	Faste kostnader
=	Driftsoverskudd
-	Rentekrav på kapital i jordbruket
=	Familiens arbeidsfortjeneste
+	Kostnader til leid hjelp
=	Lønnsevne

Familiens arbeidsfortjeneste dividert på familiens timetall i jordbruket multiplisert med 1 860 timer gir **Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk**. Lønnsevne dividert på samlet timetall i jordbruket gir **Lønnsevne per time**.

3 Sammenligning av lønnsomhet

Figur 3.1 viser gjennomsnittlig driftsoverskudd for melkeproduksjonsbruk i hele landet og i Nordland, Troms og Finnmark for perioden 1997 til 2001.

Figur 3.1 Driftsoverskudd 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

Det er ikke korrigert for prisstigning i perioden.

I 1997 var driftsoverskuddet for Nordland 205 300 kroner. Landsgjennomsnittet var 206 200 kroner, mens Troms og Finnmark hadde henholdsvis 221 100 og 236 400 kroner i driftsoverskudd. Selv om Nordland hadde lavest driftsoverskudd, var forskjellen mellom områdene forholdsvis små. Finnmark, som hadde størst overskudd, hadde 31 100 kroner mer i overskudd enn Nordland. Hovedtendensen i årene etter 1997 er økning i driftsover-

skuddet for Landet, Troms og Finnmark og nedgang for Nordland. Dette gjør at forskjellen mellom Nordland og de andre områdene er blitt betydelig større i perioden.

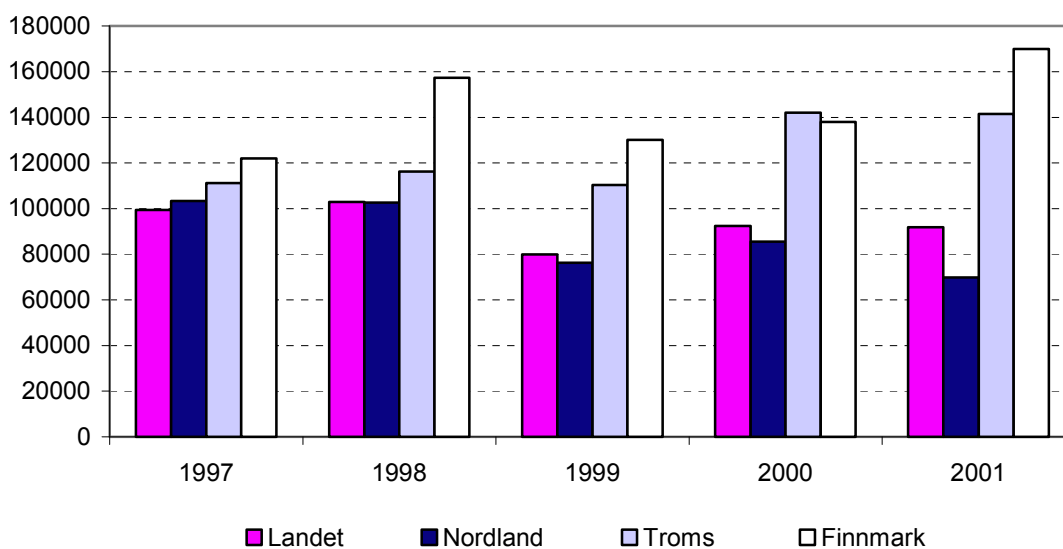
I 2001 hadde Nordlandsbrukene i gjennomsnitt 184 400 kroner i driftsoverskudd. Tilsvarende hadde hele landet 217 800 kroner (+ 33 400) , Troms 271 900 kroner (+ 87 500) og Finnmark 338 100 kroner (+ 153 700) i driftsoverskudd. Størrelsen på driftsoverskuddet i Nordland er redusert fra å være 92,9 % av Troms og 86,8 % av Finnmark i 1997, til i 2001 å utgjøre 67,8 % av Troms og bare 54,5 % av driftsoverskuddet i Finnmark.

Når driftsoverskudd brukes som sammenligning, er det viktig å være klar over at gjennomsnittsbruket er noe forskjellig i størrelse i de ulike geografiske områdene. Dette blir nærmere belyst i neste kapittel.

Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk viser hva brukerfamilien har igjen for ett årsverks arbeid på gården. Dette resultatmålet gir en bedre sammenligning mellom gruppene og er i tillegg interessant sett i forhold til årslønn for lønsmottakere.

Fra driftsoverskuddet, som er resultat av innsatt arbeid og kapital, er det trukket fra en rentegodtgjøring for innsatt kapital. Resten er da godtgjøring for familiens arbeid. Rentefoten for kapitalgodtgjøringen var i 1997 6 %, i 1998 6,5 % og i 1999–2001 7 %. Figur 3.2 viser Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk for de samme brukene som i figur 3.1.

Familiens arb.fortjeneste pr årsverk

Figur 3.2 Familiens arbeidsfortjeneste per årsverk 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

Tendensen er den samme som for driftsoverskuddet, med økning for Troms og Finnmark, omtrent uendret for Landet og nedgang for Nordland. Fra 103 300 kroner i 1997 er familiens arbeidsfortjeneste per årsverk redusert til 69 800 kroner i 2001 for brukene fra Nordland. Nordlandsbonden fikk i 2001 bare 41,1 % godtgjøring for et årsverk sammenlignet med Finnmarksbonden og 49,4 % sammenlignet med Tromsbonden. 69 800 kroner i «årslønn» og en nedgang på 33 500 kroner, eller 32,4 %, på fem år er dramatisk. I samme periode har det vært inflasjon og ikke minst en betydelig lønnsøkning for store grupper ellers i samfunnet.

4 Viktige forskjeller mellom gruppene

Med så store forskjeller i lønnsomhet som vist i forrige kapittel, må en først finne i hvor stor grad gjennomsnittstallene for gruppene er ulike når det gjelder for eksempel areal, avling, husdyrproduksjon, priser, arbeidsforbruk..

Som tidligere nevnt blir gjennomsnittstall mer usikre når det regnes gjennomsnitt for et lite antall. Tabell 4.1 viser antall bruk som er med i gjennomsnittsberegningene for hvert år for de fire regionene.

Tabell 4.1 Antall bruk

r	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	440	39	21	14
1998	442	38	21	14
1999	444	38	22	13
2000	432	38	20	13
2001	430	40	21	12

Som tabellen viser varierer antall bruk i materialet for 2001 fra 430 for landet til 12 i Finnmark. Selv om antallet er lavt i Troms og særlig i Finnmark, er utvalget av bruk representativt. Og med forholdsvis liten utskifting fra år til år, er også kontinuiteten god nok til å nytte tallene til sammenligning over år.

4.1 Størrelse

En viktig faktor i sammenligningen mellom gruppene er størrelsen på brukene. Tabell 4.2 viser dekar innmark i gjennomsnitt for gruppene.

Tabell 4.2 Areal i dekar

r	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	190,0	191,5	205,3	246,1
1998	193,9	203,0	212,9	246,9
1999	200,0	214,3	213,8	246,9
2000	207,5	228,6	235,0	258,4
2001	219,6	236,0	245,4	262,8

Arealet har økt i femårsperioden, mest i Nordland med 44,5 dekar. I areal er brukene i Nordland mindre enn både Troms og særlig Finnmark. Dette påvirker økonomien blant annet på grovfôrtilgang, størrelsen på husdyrproduksjonen og ikke minst på tilskuddsutbetalingene.

4.2 Avling

Grovfôrtilgangen er i tillegg til størrelsen på arealet selvsagt også avhenging av størrelsen på avlingen per dekar. Her er det variasjoner fra år til år og vanligvis synkende avlingsnivå jo lengre nord brukene ligger. Jordtyper, brukerens dyktighet innenfor planteproduksjon og ikke minst bruken av kunstgjødning, er også sentral for avlingsnivået. Tabell 4.3 viser avlingsnivået per dekar målt som fôrenheter (FEm).

Tabell 4.3 Forenheter (FEm) per dekar

r	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	392	298	245	270
1998	391	310	243	281
1999	387	304	264	281
2000	389	305	281	294
2001	376	290	259	308

Tabellen viser at i gjennomsnittsmaterialet er det forholdsvis liten endring i femårsperioden for alle gruppene. Generelt har høy avling per dekar de senere år blitt nedprioritert. Bonden har i stedet brukt større areal for å få nok grovfôr. Dette med bakgrunn i en situasjon med lettere tilgang på leid areal og et tilskuddssystem som stimulerer til økt areal. I de nordnorske fylkene har økt areal og opprettholdelse av avlingsnivået bidratt til større andel grovfôr i fôrrasjonen enn tidligere.

Tabellen viser også at i 2001 hadde brukene i Finnmark større avling per dekar enn i Nordland og Troms.

4.3 Antall arskyr

Når resultat for brukene i de fire gruppene sammenlignes, er størrelsen på husdyrproduksjonen på brukene sentral. Bruk med mange dyr vil gi større driftsoverskudd enn bruk med få dyr. Og store bruk vil også kunne drives mer rasjonelt med færre timer per enhet og flere enheter å fordele faste kostnader på.

Hvordan dette virker inn på lønnsomheten er imidlertid også avhenging av i hvor stor grad de store brukene må leie arbeidskraft. Med en gjennomsnittlig lønnsevne på 70,25 kroner per time for melkeproduksjonsbrukene i Nord-Norge vil mye leid arbeid til tarifflønn (ca. 120 kroner) «spise opp» noe av gevinsten for store bruk .

Tabell 4.4 Årskyr viser antall årskyr i gruppene i femårsperioden.

Tabell 4.4 Årskyr

r	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	13,9	11,5	13,6	15,9
1998	14,1	11,6	13,4	16,9
1999	14,7	12,5	13,0	16,4
2000	15,0	13,0	13,6	16,7
2001	15,4	13,1	13,6	17,2

Her er det viktig at Nordland har færrest årskyr per bruk. Men sammenlignet med Troms er ikke forskjellen stor i 2001. Også SLF`s antallsstatistikk per 31.12.01 viser liten forskjell i antall melkekyr per bruker, 14,6 i Nordland og 14,3 i Troms.

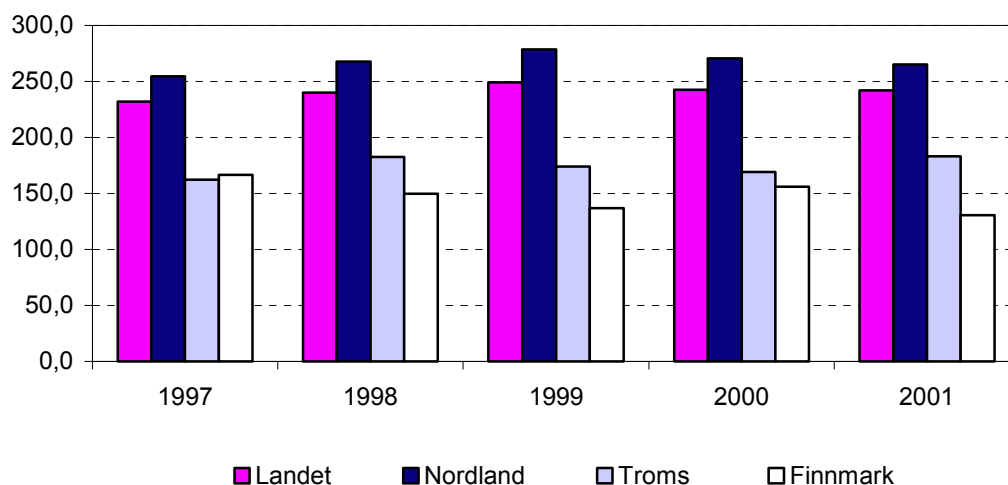
Først i perioden var forskjellen større mellom driftsgranskingsbrukene i Nordland sammenlignet med Troms og Finnmark. Dette er verdt å merke seg når en tar hensyn til utviklingen i økonomisk resultat i samme periode (figur 3.1 og figur 3.2.). Utviklingen i antall årskyr skulle «normalt» tilsi en motsatt utvikling av økonomisk resultat enn hva figurene viser.

4.4 Kjøttproduksjon

I dekningsbidragkalkyler er det vanlig å regne med 35 % påsett av kalver i melkeproduksjonen. Dette medfører en kjøttproduksjon på 84 kg år årsku (240 kg slaktevekt x 0,35). I tillegg har de fleste noe kjøttproduksjon ved at noen okser og kviger føres fram som slaktedyr.

Omfanget av denne kjøttproduksjonen viser seg å variere mye. Figur 4.1 viser kg omsatt storfekjøtt per årsku.

Storfekjøtt omsatt pr årsku

Figur 4.1 Storfekjøtt omsatt per årsku 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kg

Nordland har størst kjøttproduksjon. 265,2 kg i 2001 er 82,3 kg mer enn i Troms og hele 134,6 kg mer enn i Finnmark.

Kjøttproduksjon på storfe har relativt lav lønnsomhet. Standard dekningsbidrag (NILF Dekningsbidragskalkyler 2001/2002) er 4 341 kroner for en okse på 270 kilo i Nordland. Med et arealkrav på 5,9 dekar blir dekningsbidrag per dekar 736 kroner. Hvis arealet i stedet blir nytt til melkeproduksjon blir dekningsbidraget per dekar 1 263 kroner. Tallene er for Nordland og er inkludert distriktstilskudd.

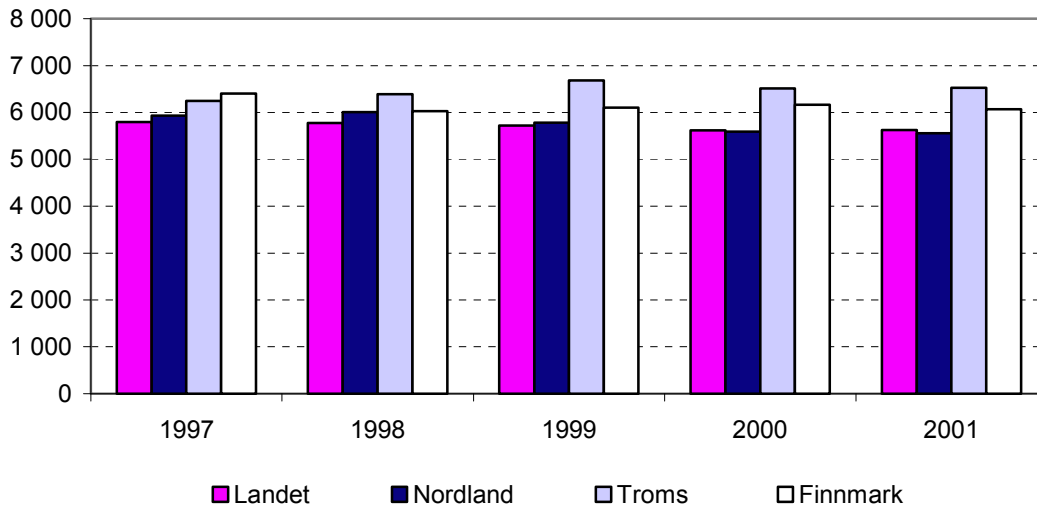
Brukene i Troms og særlig i Finnmark bruker arealet i større grad til melkeproduksjon og i mindre grad til kjøttproduksjon sammenlignet med brukene i Nordland.

De naturgitte forhold for landbruksproduksjon er ganske like i Nordland og Troms. For å eliminere virkningen av den store forskjellen i kjøttproduksjon i Nordland og Troms er det også foretatt sammenligning de av driftsgranskingsbrukene i Nordland og Troms som har stor kjøttproduksjon (mer enn 175 kg kjøtt produsert per årsku). I denne gruppen med stor kjøttproduksjon inngår 36 av totalt 40 bruk fra Nordland og 10 av 21 bruk fra Troms. Omsatt kg kjøtt per årsku er for disse brukene med stor kjøttproduksjon henholdsvis 280,0 kg i Nordland og 270,3 kg i Troms.

4.5 Melkekvote og kvotefylling

Hovedårsaken til at det er så stor ulikhet i kjøttproduksjonen på brukene i Nordland sammenlignet med Troms og Finnmark er sannsynligvis å finne i størrelsen på melkekvoten. Driftsgranskingsbrukene i Nordland har betydelig lavere kvote enn de andre to fylkene. I 2001 var gjennomsnittlig kvote i Nordland 72 721 liter eller 5 551 liter per årsku. Figur 4.2 viser melkekvote per årsku.

Melkekvote

Figur 4.2 Melkekvote per årsku 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, liter

Gjennomsnittlig kvote per årsku er i perioden redusert med 383 liter i Nordland, mens Troms har en økning på 271 liter fra et allerede høyt utgangspunkt. I 2001 var gjennomsnittlig kvote for Tromsbrukene 6 521 liter, 970 liter mer enn i Nordland.

Med en prisforskjell mellom melk og kraftfôr på ca. 1 krone per kg og 0,45 kg kraftfôr per liter melk utgjør denne forskjellen i kvote teoretisk ca. 2 500 kroner i dekningsbidrag per årsku. Vi har da forutsatt større avdrått per årsku, og at denne økningen i melkeproduksjonen skjer ved mer bruk av kraftfôr. For Nordland med 13,1 årsku blir det til sammen ca. 32 700 kroner i større driftsoverskudd. I praksis enda mer på grunn av at noe av den økte produksjonen ville skje på billigere grovfôr.

Bruk i Nordland har i hele perioden med melkekvote hatt forholdsvis lave kvoter. Årsaken ligger antakelig i beregningene for historisk kvote da kvoteordningene ble innført.

I hvor stor grad den enkelte gårdbruker klarer å fylle melkeknoten sin virker direkte inn på brukets lønnsomhet. Det handler om å planlegge og drive melkeproduksjonen og dyrehold på en slik måte at en kommer så nær kvotetaket som mulig med lavest mulige kostnader. Dette er vanskelig og særlig på små bruk vil for eksempel uhell med buskappen forstyrre planene. Ytelsen per årsku er i femårsperioden redusert med 394 kg, fra 6 390 kg i 1997 til 5996 kg i 2001 for brukene fra Nordland. Nedgangen samsvarer nøyaktig med nedgangen i kvote som var på 383 liter eller 394 kg.

Gjennomsnittlig melkeproduksjon per årsku var 6 215 kg for landet, 6 264 for Troms og 6 289 for Finnmark, det vil si 219 til 293 kg mer enn brukene i Nordland.

Omsatt melkemengde i gjennomsnitt for driftsgranskingsbrukene i Nordland var i 2001 94,9 % av melkeknoten. Det manglet ca. 3 850 kg til 100 % fylling av kvoten. Med 0,5 årsku mer (kvotefyllingsprosent på ca. 98,7) ville dekningsbidraget i følge dekningsbidragskalkylene økt med ca. 7 000 kroner. I tillegg kommer litt mer i produksjonstillegg for husdyr. Et annet alternativ er å produsere litt mer per årsku. 3 000 kg mer melk, produsert på kraftfôr, ville gi ca. 7 500 kroner i større dekningsbidrag.

Gjennomsnittlig kvotefylling for alle melkebrukene i driftsgranskningene var 95,4 %.

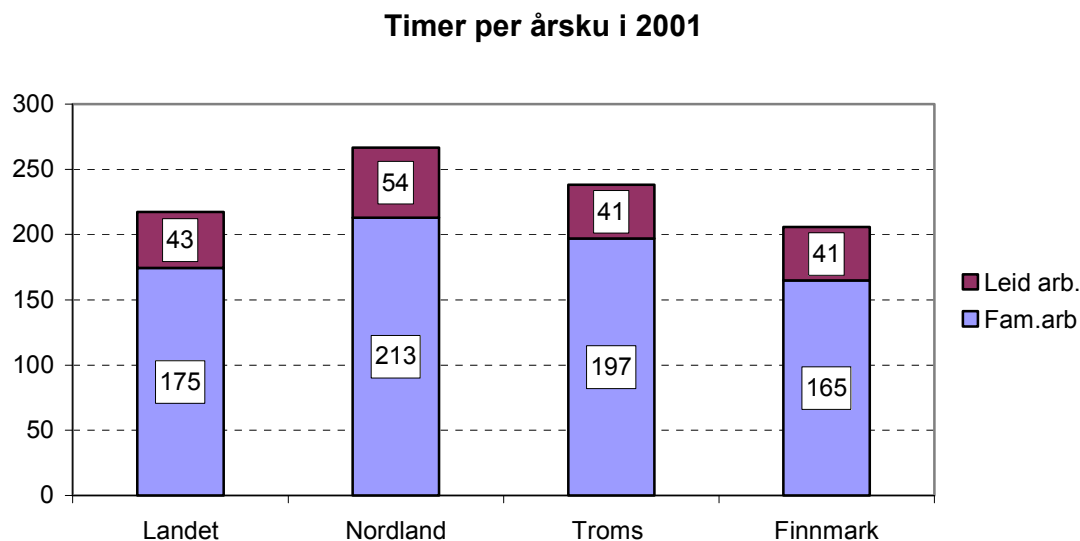
Driftsgranskingsbruk fra Finnmark og særlig Troms har lav kvotefylling, 92,9 % i Finnmark og bare 86,4 % i Troms. I Troms er det litt bedre kvotefylling på brukene med stor kjøttproduksjon (87,7 %) enn på brukene med liten kjøttproduksjon (85,6 %).

Selv om brukene i Troms og Finnmark har større kvote per årsku, og et mye bedre økonomisk resultat enn i Nordland, har de altså potensial til betydelig bedring av økonomisk resultat ved bedre fylling av melkeknoten. Da ville det bli større forskjell i økonomisk resultat sammenlignet med Nordland. Forskjellen mellom kvote og omsatt mengde utgjør 7 590 kg i Finnmark og 12 397 kg i Troms, som tilsvarer ca. 1 årsku mer i Finnmark og 2 årskyr mer i Troms.

Brukene i Troms og Finnmark har med sine forholdsvis romslige kvoter konsentrert husdyrholdet om melkeproduksjonen. I Nordland har de lave kvotene tvunget gårdbrukerne til i større grad å også produsere kjøtt for å prøve å oppnå stort nok driftsoverskudd. Den lave lønnsomheten i kjøttproduksjon gjør at denne produksjonen egentlig bare er økonomisk aktuell i den grad den drives på ledig fjøs plass i tillegg til melkeproduksjon med full kvotefyllingsprosent. Kjøttproduksjon kan vanskelig forsvare større investeringer.

4.6 Arbeidsforbruk

Den store kjøttproduksjonen på melkebrukene fra Nordland medvirker også til at gjennomsnittsbruket i Nordland har betydelig større arbeidsforbruk per årsku sammenlignet med de andre gruppene. Figur 4.3 viser gjennomsnittlig registrerte timer per årsku for brukene i 2001. Nordland ligger på topp med til sammen 267 timer mens Finnmark har lavest timeforbruk med 206 timer per årsku. På bruk med stor kjøttproduksjon brukes det ca. 40 timer mer per årsku enn på bruk med liten kjøttproduksjon. Noe av forskjellen skyldes også at brukene i Nordland og de med stor kjøttproduksjon i Troms, er mindre og dermed ikke så rasjonelle arbeidsmessig.

Figur 4.3 Timer per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark

Denne forskjellen i arbeidsforbruk er viktig når det i lønnsomhetssammenligninger nyttes resultatmål som regnes per årsverk eller per time. Nordlands lave driftsoverskudd sammenlignet med Troms og Finnmark i figur 3.1 forsterkes slik at forskjellen blir relativt større når det regnes per årsverk i figur 3.2.

Figur 4.3 viser også at Nordlandsbonden benytter leid arbeidskraft mer enn i de andre gruppene. 13 timer mer per årsku utgjør 170 timer for 13,1 årskyr i Nordland. Tariff-lønn for leid arbeid var i 2001 ca. 120 kroner mens Nordlandsbrukene i gjennomsnitt hadde en lønnsevne på 53,65 kroner. Differansen, 66,35 kroner multiplisert med 170 timer, utgjør 11 280 kroner i redusert driftsoverskudd for brukene i Nordland.

4.7 Priser og tilskudd

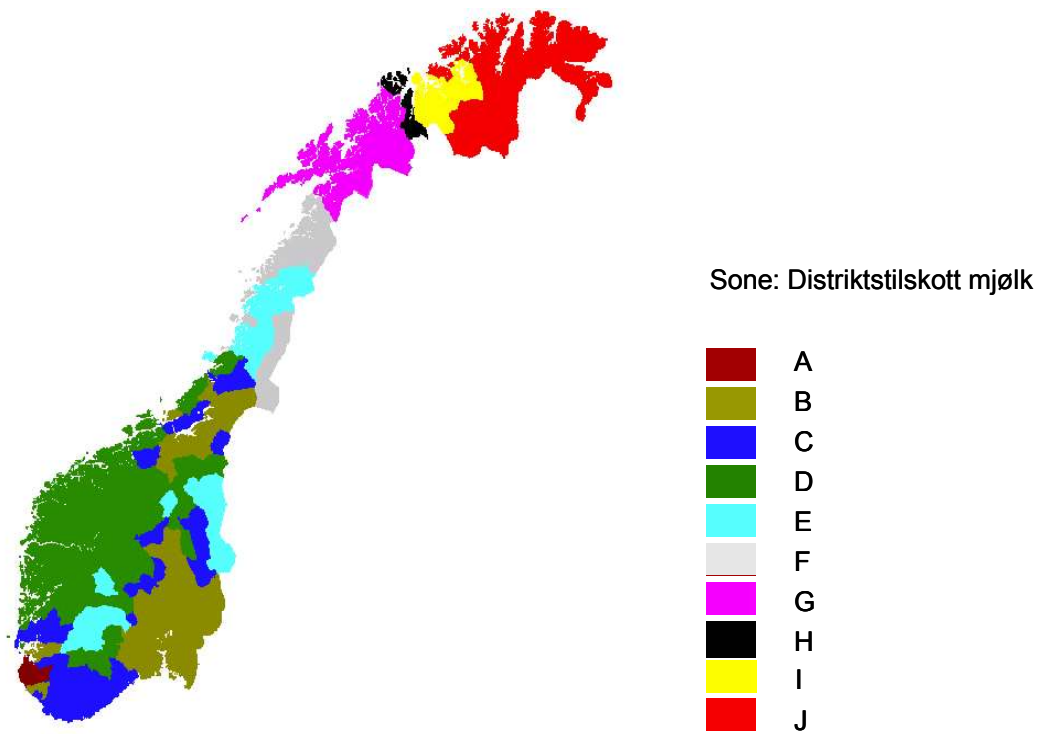
Hvilken pris bonden oppnår for produktene sine er selvsagt av stor betydning for det økonomiske resultatet som oppnås. Prisene på melk og kjøtt består dels av en grunnpris, som er hva meieri og slakteri kan betale, og dels av diverse tilskudd. Grunnprisen er avhengig av tilbud og etterspørsel i markedet, herunder kvalitet på produktene og kostnader til foredling og omsetning. Tilskuddene er resultat av politiske beslutninger. Tabell 4.5 viser oppnådd grunnpris i 2001.

Tabell 4.5 Priser 2001

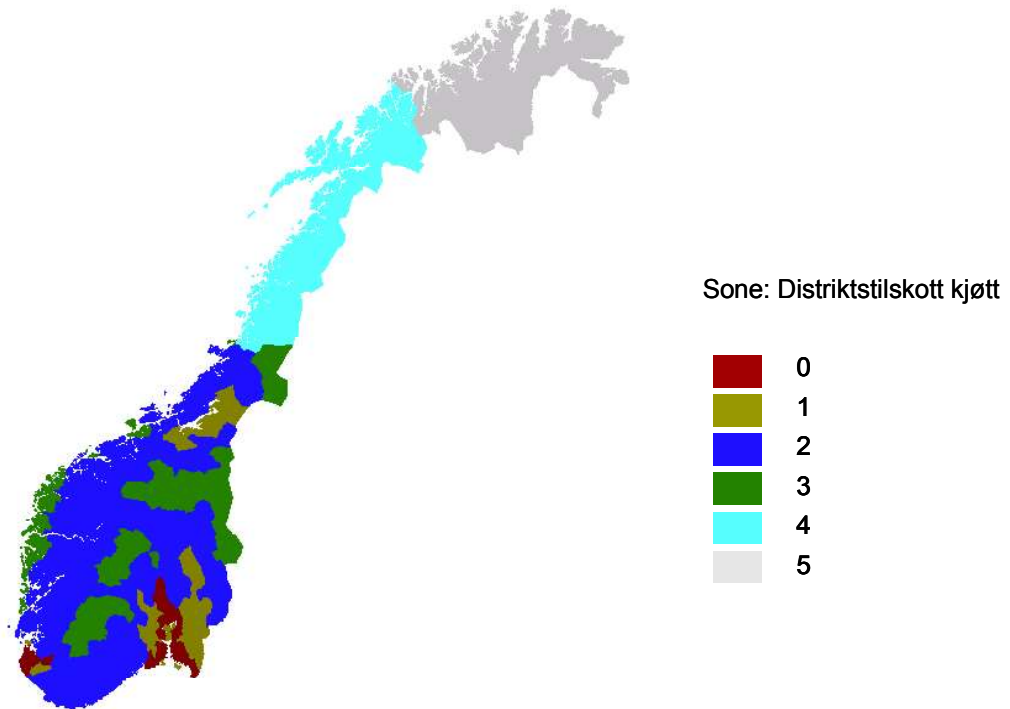
	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
Kumelk, kr per l.	3,37	3,30	3,29	3,32
Kukjøtt, kr per kg	25,08	23,58	23,98	24,14
Annet storfekjøtt, kr per kg	30,30	28,06	27,58	26,49

Mellom fylkene i Nord-Norge er det forholdsvis liten forskjell i oppnådd pris og den har ikke stor betydning for ulikehetene i økonomisk resultat. Prisene økte fra 2000 til 2001, kumelkprisen med 20 øre for Nordland. Dette som et resultat av økte målpriser under jordbruksforhandlingene og bedre samsvar mellom produksjon og etterspørsel. Landet som helhet har høyere grunnpris enn Nord Norge.

Av tilskuddene som utbetales via meieri og slakteri (pristilskudd) er det distriktstilskuddet som er viktigst og det som varierer mest mellom områdene. Målsettingen for ordningen med distriktstilskudd er å stimulere til bosetting og produksjon i distriktene ved at tilskuddet skal jevne ut ulik lønnsomhet i produksjonen. Blant annet ved å kompensere for større driftskostnader i distriktene sammenlignet med sentrale områder. Landet er delt inn i soner for distriktstilskudd for melk og kjøtt med betydelig forskjell fra sone til sone. Dette vises i figur 4.4 og figur 4.5 og er, for Nord Norge, nærmere beskrevet i vedlegg 2.

Figur 4.4 Distriktstilskudd melk, soneinndeling

Figur 4.5 Distriktstilskudd kjøtt, soneinndeling

Tabell 4.6 viser hvor mye melkeproduksjonsbrukene i driftsgranskingene mottok i distriktstilskudd i 2001.

Tabell 4.6 Distriktstilskudd, kr i alt og per enhet

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
Kumelk	26 765	42 584	80 790	159 785
Storfekjøtt	16 670	36 047	25 838	24 725
Kumelk, per l	0,31	0,60	1,02	1,60
Storfekjøtt, per kg	4,33	10,20	10,20	11,10

Det er særlig distriktstilskudd på melk som virker sterkt inn på inntektsiden. Nord Norge er delt inn i 6 soner for distriktstilskudd for melk. På Helgeland sør i Nordland var tilskuddet i 2001 42 øre per liter mens Finnmark utenom Alta hadde størst tilskudd med 158 øre per liter. (1.1–30.6) og 168 øre (1.7–31.12). Gjennomsnittlig fikk driftsgranskingsbrukene 60 øre per liter i Nordland, 42 øre mindre enn i Troms og 100 øre mindre enn i Finnmark. Med ca. 71 000 liter i omsatt mengde for Nordlandsbrukene utgjør forskjellen på inntektsiden 29 820 kroner og 71 000 kroner beregnet med gjennomsnittlig tilskudd per liter i Troms og Finnmark.

Formålet med distriktstilskuddet er, i tillegg til å opprettholde bosetting og sysselsetting, å kompensere for større kostnader med å drive landbruksproduksjon i distriktene. I hvor stor grad brukene i Troms og Finnmark har større kostnader blir nærmere kommentert senere. Men allerede her kan det bemerkes at både variable og faste kostnader, beregnet per årsku for driftsgranskingsbrukene, tvert i mot er større i Nordland enn i Troms og Finnmark.

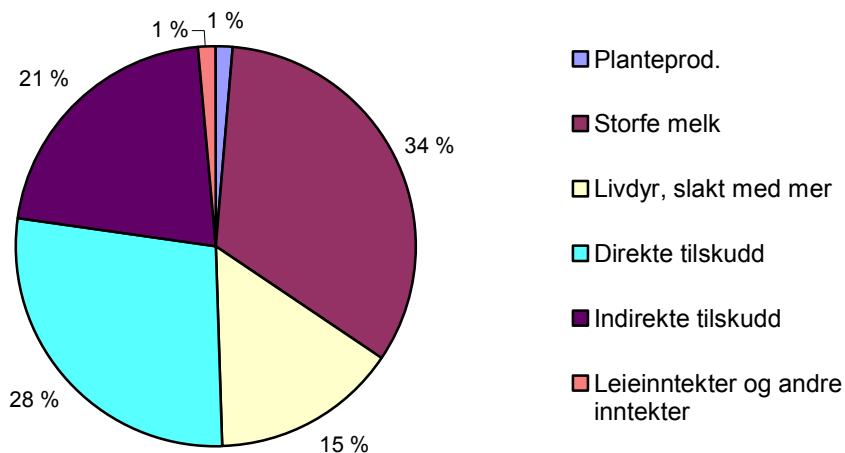
Tilskudd som betales direkte fra Statens Landbruksforvaltning til gårdbrukerne (direkte tilskudd) omfatter flere typer tilskudd. I Nord-Norge er *tilskudd til husdyr*, *areal- og kulturlandskapstilskudd* og *tilskudd til avløsning* de viktigste for melkeprodusentene.

Det er bare areal- og kulturlandskapstilskudd hvor landet er delt i soner med ulike tilskuddsbeløp per dekar. Vedlegg 3 viser at Nord Norge er delt i to soner, Nordland og mesteparten av Troms er i sone 6, mens en del kommuner i Nord-Troms og Finnmark er i sone 7. I sone 7 ble det i 2001 betalt 30 kroner mer per dekar grovfôr (0–200 dekar) sammenlignet med sone 6. Med ca. 260 dekar grovfôr har driftsgranskingsbrukene fra Finnmark og Nord-Troms fått 6 000 kroner mer i areal- og kulturlandskapstilskudd enn kollegaene lengre sør i landsdelen. Direkte tilskudd har med andre ord ikke stor betydning for forskjellen i økonomisk resultat mellom fylkene.

5 Produksjonsinntekter. Forskjeller og arsaker

Produksjonsinntekter er verdien av varer og tjenester produsert i løpet av året. Figur 5.1 viser prosentvis fordeling av produksjonsinntektene for Nordland i 2001.

Produksjonsinntekter 2001. Nordland

Figur 5.1 Prosentvis fordeling av produksjonsinntekter 2001 i Nordland

Figuren viser at 34 % av samlet produksjonsinntekt kom fra melk og 15 % fra livdyr, slakt og andre husdyrinntekter. Tilskuddene utgjør til sammen 49 % av inntektene. Planteproduksjon og leieinntekter utgjør lite i Nordland.

5.1 Planteproduksjon

Inntekter fra planteproduksjon utgjør forholdsvis små beløp på melkeproduksjonsbruk også for landsgjennomsnittet. Bruk i Nord-Norge har mindre planteproduksjonsinntekter enn landsgjennomsnittet. Dette vises i tabell 5.1.

Tabell 5.1 Produksjonsinntekter planteproduksjon, kr per bruk

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	17 704	10 098	4 003	6 767
1998	15 227	9 316	6 357	8 904
1999	16 271	7 399	8 102	8 375
2000	14 514	8 845	7 139	6 324
2001	15 525	8 857	5 498	11 316

Tabellen viser ingen store forskjeller i inntekter fra planteproduksjon mellom fylkene i landsdelen. Finnmark hadde forholdsvis stor inntekt i 2001. Mye av dette skyldes økt varelager av grovfôr på grunn av forholdsvis god avling i 2001 (tabell 4.3).

5.2 Husdyrproduksjon

Husdyrproduksjon omfatter inntekter fra melk, slakt, livdyr og andre husdyrinntekter. Eventuell endring i dyretall og enhetsverdi i balansen er kalkulert inn.

I tabell 5.2 vises produksjonsinntekter husdyr fordelt på melk og livdyr, slakt m.m. for 2000 og 2001. *Distriktstilskudd*, *grunntilskudd* og *driftstillegg* er ikke inkludert i tallene i tabellen.

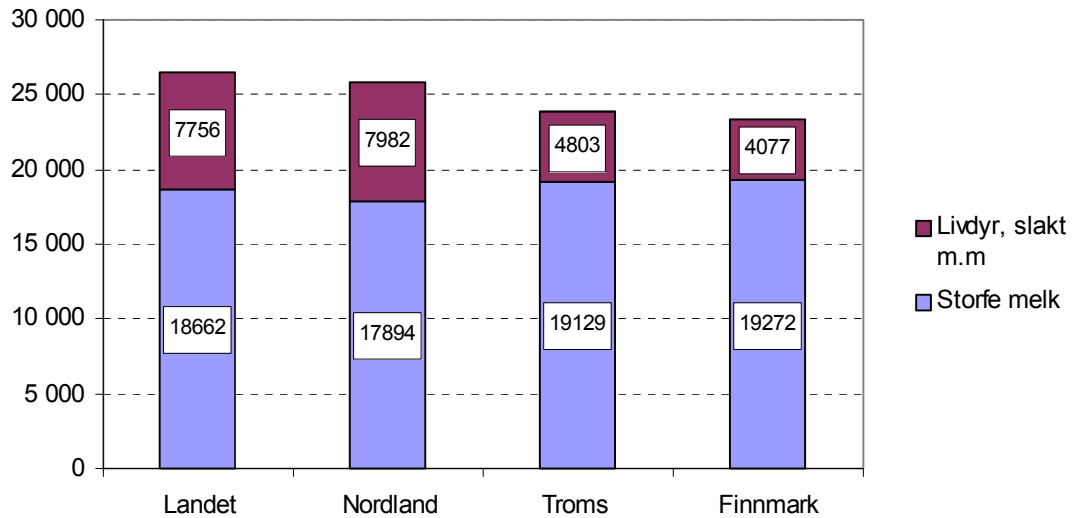
Tabell 5.2 Produksjonsinntekter husdyr, kr per bruk

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
2000:				
Melk	262 437	219 217	245 674	299 901
Livdyr, slakt mm	113 946	108 472	67 780	68 699
Sum	376 383	327 689	313 454	368 600
2001:				
Melk	287 398	234 415	260 152	331 477
Livdyr, slakt mm	119 435	104 560	65 327	70 122
Sum	406 833	338 975	325 479	401 599

Tabellen viser økning i produksjonsinntektene fra 2000 til 2001 for alle områdene. Økningen var størst i Finnmark med 32 999 kroner (9 %) og minst i Nordland med 11 286 kroner (3,4 %).

Som tidligere vist er det forskjellig antall årskyr i gruppene (tabell 4.4). I figur 5.2 er produksjonsinntektene for 2001 delt på antall årskyr.

Produksjonsinntekter husdyr i 2001 pr årsku

Figur 5.2 Produksjonsinntekter husdyr i 2001, kr per årsku for landet, Nordland, Troms og Finnmark

På grunn av forholdsvis mye inntekter fra livdyr og slakt har Nordland større produksjonsinntekter per årsku enn Troms og Finnmark. Inntektene fra melkeproduksjon er imidlertid lavere enn landsgjennomsnittet og Troms og Finnmark. Dette skyldes i hovedsak lavere produksjon per årsku. Med samme melkeproduksjon per årsku i Nordland som landsgjennomsnittet ville produksjonsinntektene fra melk vært 723 kroner større.

5.3 Tilskudd

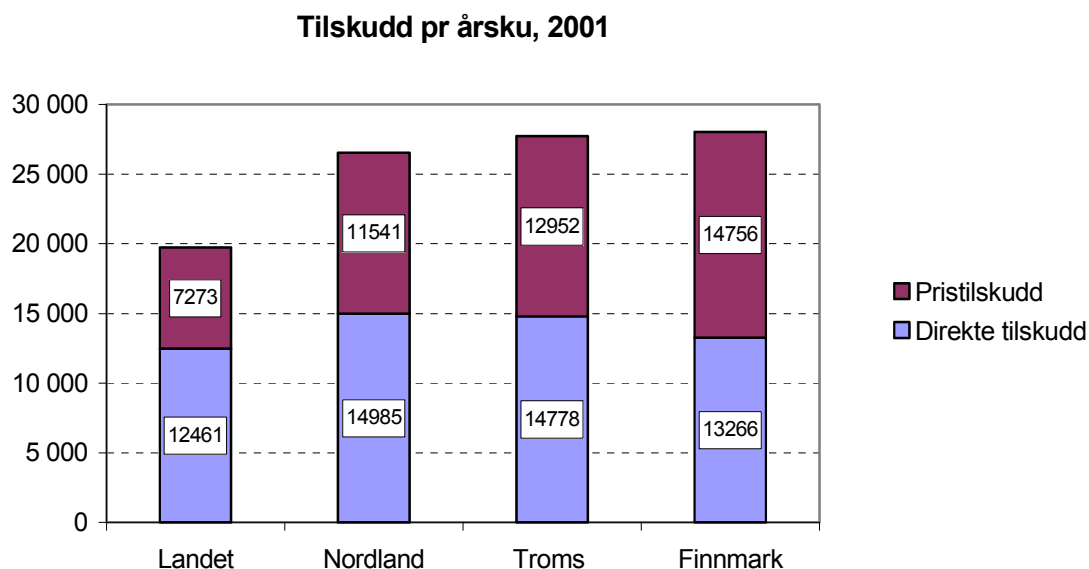
Pristilskudd og direkte tilskudd har stor betydning for gårdbrukernes inntekter. Tabell 5.3 viser tilskudd per bruk fordelt på pristilskudd og direkte tilskudd i 2000 og 2001.

Tabell 5.3 Tilskudd, kr per bruk

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
2000:				
Pristilskudd	116 680	160 576	181 969	257 562
Direkte tilskudd	188 680	190 649	190 077	221 195
Sum	305 360	351 225	372 046	478 757
2001:				
Pristilskudd	112 008	151 190	176 151	253 807
Direkte tilskudd	191 906	196 302	200 980	228 174
Sum	303 914	347 492	377 131	481 981

Sum utbetalt tilskudd er lavere i Nordland sammenlignet med Troms og Finnmark. Det er størst forskjell på pristilskuddene, det vil si distriktstilskudd (tabell 4.6). Forskjellene

i direkte tilskudd gjenspeiler ulikt antall dekar og antall husdyr, samt differensierte satser per dekar for areal- og kulturlandskapstilskuddet. Direkte tilskudd økte fra 2000 til 2001 for alle gruppene. Derimot ble det betalt mindre i det som her er gruppert som pristilskudd i 2001 enn året før. Hovedårsaken her er at det i 2001 bare ble betalt driftstillegg for 11 måneder mot 12 måneder i 2000. Dette utgjør 5 500 kroner i Nord Norge og 5 000 kroner i resten av landet.

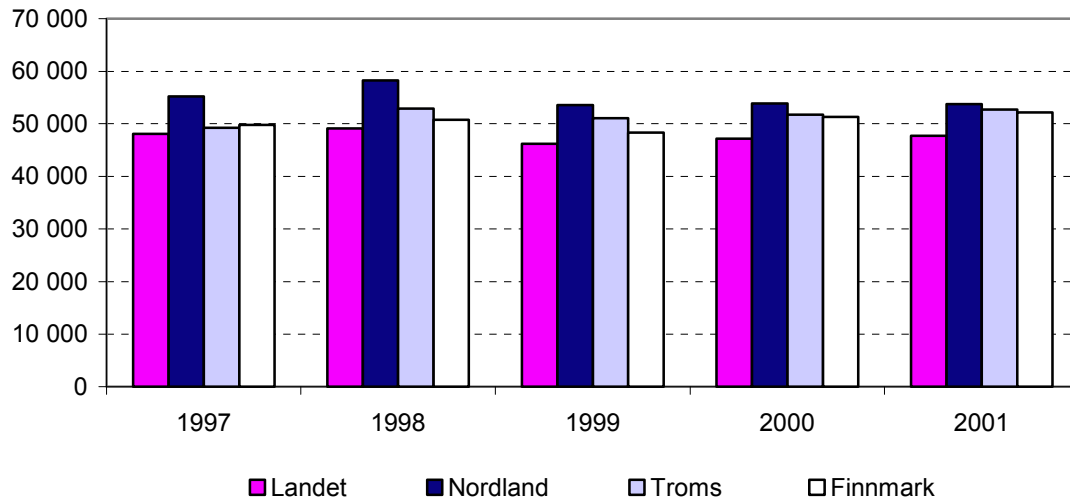

Figur 5.3. Tilskudd per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

Figur 5.3 viser at Nord Norge mottok betydelig mer i tilskudd per årsku enn landsgjennomsnittet. Nordland fikk mer i direkte tilskudd enn Finnmark. Dette skyldes dels større tilskudd til husdyrproduksjon på grunn av flere kjøttfe per årsku i Nordland. Og dels at det er større bruk i Finnmark og dermed flere bruk med areal hvor areal- og kulturlandskapstilskuddet er beregnet etter den lavere satsen for areal over 200 dekar.

Figur 5.4 viser samlede produksjonsinntekter per årsku for områdene i perioden 1997 til 2001. Nordland har størst produksjonsinntekt gjennom hele perioden og har de siste tre årene vært ganske stabil på i underkant av 54 000 kroner. Forholdsvis store husdyrinntekter mer enn oppveier virkningen av mindre tilskudd enn i Troms og Finnmark.

Produksjonsinntekter pr årsku

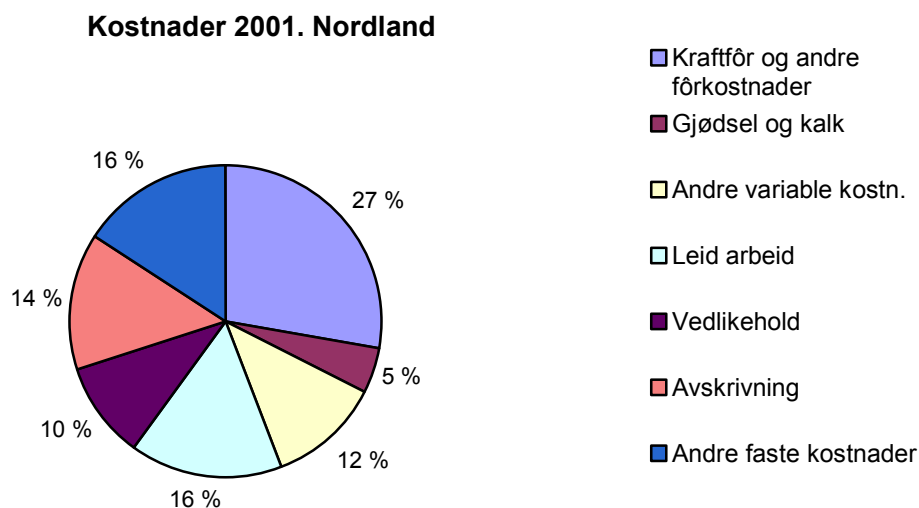

Figur 5.4. Produksjonsinntekter per årsku 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

6 Kostnader – Forskjeller og arsaker

Kostnader defineres som verdien av varer og tjenester satt inn i produksjonen i året. Vanligvis deles kostnadene i to hovedgrupper – variable og faste kostnader. Variable kostnader er kostnader som forandrer seg med omfanget av produksjonen, som f. eks kraftfôr og handelsgjødsel. Faste kostnader endrer seg ikke med produksjonsomfanget fra år til år, for eksempel avskrivninger og vedlikehold av bygninger og maskiner.

Figur 6.1 viser prosentvis fordeling av kostnadene på brukene fra Nordland i 2001.

Figur 6.1 Prosentvis fordeling av kostnader 2001 i Nordland

Kraftfôr og andre fôrkostnader er den største kostnadsposten med 27 % av samlede kostnader. Andre variable kostnader på 12 % består av såvarer, plantevernmidler, konserveringsmidler og forbruksartikler. Sum variable kostnader (fôr, gjødsel og andre variable) utgjør 44 % eller 229 000 kroner av samlede kostnader på 519 700 kroner.

I figuren består faste kostnader av fire grupper – leid arbeid, vedlikehold, avskrivninger og andre faste kostnader. Til sammen utgjør de 56 % eller 290 700 kroner. Andre faste kostnader består av drivstoff, maskinleie, jordleie, forsikring, elektrisk kraft, privatbil i jordbruket og administrasjon.

6.1 Variable kostnader

6.1.1 Forkostnader

Kostnader til kraftfôr og annet innkjøpt fôr er naturlig nok den største variable kostnaden på melkeproduksjonsbruk. Under forutsetning av lik produksjon per årsku skulle den i teorien være like stor per ku på små bruk som på store.

Tabell 6.1 Kraftfôr og annet innkjøpt fôr per årsku, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	9 147	11 591	10 372	11 789
1998	9 370	12 163	10 880	11 406
1999	9 225	12 409	10 552	11 033
2000	8 505	10 880	8 977	10 933
2001	8 694	11 009	9 179	9 738

Prisreduksjon på kraftfôr har medført at kostnadene har gått ned i perioden. Siste år var det imidlertid en liten økning, unntatt i Finnmark som hadde forholdsvis gode avlinger og antakelig erstattet noe av kraftfôret med grovfôr.

Nordland har hele perioden størst kostnad til kraftfôr per årsku. Dette skyldes i første rekke den store kjøttproduksjonen per årsku. Sammenlignet med Troms produserte nordlandsbrukene 82,3 kg mer kjøtt per årsku. For 13,1 årskyr utgjør dette 1 078 kg kjøtt. Sammenholdt med NILF dekningsbidragskalkyler tilsvarer dette at det er 4 slakteokser mer per bruk i Nordland. Med 270 kg slaktevekt og 945 FEm innkjøpt fôr med en kostnad på 3 414 kroner per dyr, utgjør kraftfôr til større kjøttproduksjon 1 042 kroner per årsku. Med disse forutsetningene ville med andre ord kostnadene til kraftfôr og annet innkjøpt fôr vært 9 967 kroner per årsku for Nordland i 2001. Dette er fremdeles 788 kroner mer enn i Troms. I tillegg var gjennomsnittlig melkeproduksjon per årsku 268 kg større enn i Nordland. Dette tilsvarer ca. 120 FEm og 340 kroner per årsku, slik at differansen blir over 1 100 kroner mer til kraftfôr per årsku i Nordland sammenlignet med Troms.

Store kraftfôrkostnader i Nordland sammenlignet med Troms bekreftes når bare tall fra bruk med stor kjøttproduksjon nyttes. Med ca. 10 kg kjøtt mer omsatt og 349 kg mindre melk produsert, har disse brukene i Nordland 902 kroner større kraftfôrkostnader per årsku.

En årsak til dette kan være fraktkostnadene. Felleskjøpet fakturerer fraktutgifter etter hvilken sone bruket ligger i, i forhold til nærmeste fabrikk. På grunn av at Felleskjøpet har fôrfabrikk i Balsfjord i Troms, er gjennomsnittlig fraktutgifter på kraftfôr lavere i

Troms enn i Nordland og Finnmark. Men mye av dette kompenseres med ordningen med stedsfrakttilskudd.

Hvis det i Nordland er større andel av levering av kraftfôr i sekk eller storsekk vil det også trekke gjennomsnittsprisen opp ettersom prisen per FEM er høyere for sekklevering sammenlignet med bulk.

En tredje grunn kan rett og slett være at nordlandsbonden ikke er like flink til å sette sammen fôrrasjonen til dyrene.

6.1.2 Gjødseleknader

Kostnader til gjødsel og kalk utgjør ca. 24 900 kroner som er 5 % av samlede kostnader på brukene fra Nordland i 2001.

Tabell 6.2 Gjødsel og kalk. Kostnader per dekar, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	131	122	87	126
1998	122	122	90	122
1999	118	115	93	104
2000	104	105	77	106
2001	103	105	66	100

Nordland har omtrent samme gjødseleknader per dekar som landsgjennomsnittet og Finnmark. Men Troms har hele perioden betydelig lavere kostnader enn de andre områdene. Tabell 4.3 viser da også at avlingene per dekar i Troms er lavere enn for de andre gruppene. Det er derfor rimelig å anta at det er et betydelig potensial til å øke grovfôrtilgangen med sterkere gjødsling i Troms. Fraktkostnadene på gjødsel er minst i Nordland og størst i Finnmark. For gjødsel er det ikke stedfrakttilskudd som kompenserer for større fraktkostnader.

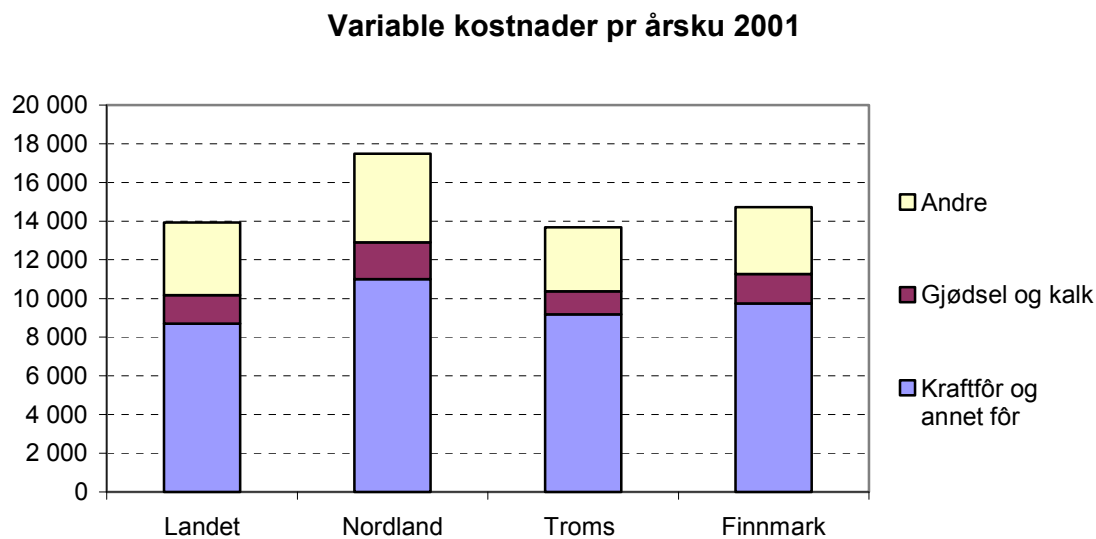
6.1.3 Andre variable kostnader

Tabell 6.3 Andre variable kostnader per årsku, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	3 424	3 625	2 671	3 054
1998	3 612	4 153	3 266	3 292
1999	3 673	4 086	2 818	2 780
2000	3 648	4 324	3 389	3 736
2001	3 767	4 571	3 321	3 458

Nordland har betydelig større andre variable kostnader per årsku enn de andre gruppene hele femårsperioden. 1 250 kroner (38 %) mer enn i Troms i 2001 skyldes særlig større kostnader til kjøp av dyr og større kostnader til forbruksartikler. Dette må sees i sammenheng med større kjøttproduksjon på gjennomsnittet for Nordland (figur 4.1).

6.1.4 Sum variable kostnader

Figur 6.2 Variable kostnader per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

Figur 6.2 viser større kostnader per årsku i 2001 på alle tre kategorier variable kostnader i Nordland sammenlignet med de andre områdene. Sum variable kostnader i Nordland er 17 777 kroner, mens Troms har lavest kostnad med 13 886 kroner. Med 13,1 årskyr i Nordland utgjør differansen 49 662 kroner. Nordlandsbrukene har som tidligere nevnt betydelig større kjøttproduksjon enn brukene i Troms og Finnmark. Inntekten av større kjøttproduksjon, 41 645 kroner (figur 5.2) er imidlertid mindre enn differansen i variable kostnader. Med andre ord er merinntektene fra stor kjøttproduksjon mer enn «spist opp» av større variable kostnader på brukene fra Nordland. Dette er en viktig årsak til stor forskjell i lønnsomhet mellom gruppene.

6.2 Faste kostnader

6.2.1 Leid arbeid

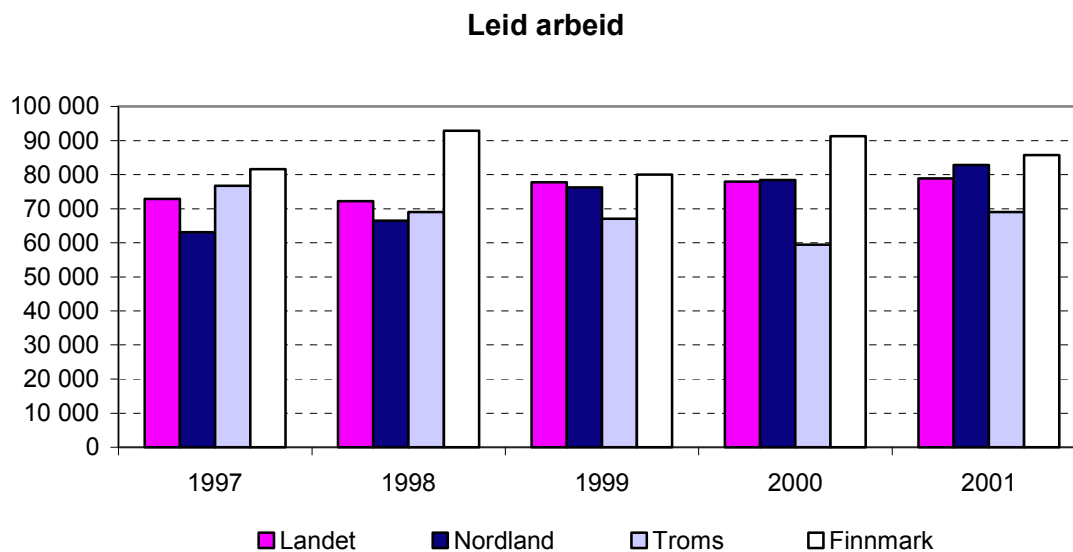
Leid arbeid utgjør 16 % av samlede kostnader for brukene i Nordland i 2001 (Figur 6.1).

Tabell 6.4 viser timer leid arbeid i perioden.

Tabell 6.4 Leid arbeid, timer

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	732	637	764	801
1998	700	640	642	917
1999	715	732	594	738
2000	668	698	487	779
2001	660	707	561	708

Nordlandsbrukene leide 707 timer i 2001, omtrent det samme som i Finnmark, men 146 timer mer enn i Troms, som hadde omtrent samme antall årskyr (tabell 4.4). Leid arbeid i Nordland har økt med 70 timer fra 1997 mens de andre gruppene har færre leide timer i 2001 enn i 1997. Troms har redusert leid arbeid med 203 timer i perioden. Dette virker inn på kostnadene til leid hjelp som vises i figur 6.3.

Figur 6.3 Leid arbeid per bruk 1997–2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

I Nordland har kostnadene økt fra 63 115 til 82 880 kroner fra 1997 til 2001, en økning på 19 765 kroner. I samme periode har Troms redusert kostnadene med 7 763 til 68 990 kroner i 2001, som er 13 890 kroner mindre enn gjennomsnittet for Nordland.

Gjennomsnittlig timepris for leid arbeid i 2001 varierte fra 117,23 kroner i Nordland til 122,98 i Troms.

6.2.2 Vedlikehold

Tabell 6.5 Vedlikehold, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	53 683	42 782	43 742	52 650
1998	56 349	47 651	49 742	53 801
1999	52 374	42 716	41 960	51 618
2000	54 507	47 767	42 516	54 831
2001	58 255	51 527	42 450	54 612

Nordland har lavere vedlikeholdskostnader enn landsgjennomsnitt og Finnmark, men 9 077 kroner større enn Troms. Også her har Nordland økt kostnadene mest i perioden med 8 745 kroner, mens Troms har redusert kostnadene til vedlikehold med 1 292 kroner. Denne forskjellen mellom Nordland og Troms er vanskelig å forklare. Det er særlig på kostnader til vedlikehold av maskiner og redskaper differansen er stor. Nordland har 19 438 og Troms 12 470 kroner som er 6 968 kroner lavere. Vedlikehold traktor er

2 405 kroner større i Nordland enn i Troms. Litt kan forklares med at det i Nordland i perioden er registrert større maskinleieinntekter enn i Troms. Maskinene er brukt mer utenom bruket og dette medfører sannsynligvis større vedlikeholdskostnader. Men i 2001 var maskinleieinntektene omtrent like store i Nordland og Troms.

6.2.3 Avskrivning

De årlige avskrivninger som er foretatt på driftsmidlene er en fordeling av driftsmidlets kostpris over forventet levetid. De representerer verdiforringelse på grunn av slitasje, elde og teknisk utvikling. I driftsregnskapene er det brukt lineær avskrivning over forventet levetid. Avskrivninger utgjør til sammen 14 % av samlende kostnader for brukene fra Nordland i 2001 (figur 6.1). De største avskrivningene er på driftsbygninger, traktor og maskiner. Tabell 6.6 viser avskrivninger i alt i perioden.

Tabell 6.6 Avskrivninger, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	67 733	68 819	73 076	78 812
1998	68 341	70 049	75 742	81 616
1999	71 306	70 115	73 811	80 093
2000	74 680	73 103	76 341	81 854
2001	75 607	74 735	73 755	79 134

Tabellen viser forholdsvis små forskjeller mellom gruppene. Men det må her tas hensyn til ulik størrelse på gjennomsnittsgården i hver gruppe. I 2001 var avskrivningene per årsku 4 910 kroner for Landet, 5 705 for Nordland, 5 423 for Troms og 4 601 kroner for Finnmark. Noe av forskjellen kan skyldes at store bruk, i alle fall i teorien, har lavere faste kostnader per enhet enn mindre bruk. Nordland, som har færrest årskyr, får dermed store avskrivningskostnader per årsku.

Bruk hvor eierne ser for seg at gårdsdrifta, i alle fall melkeproduksjonen, ikke vil bli videreført av neste generasjon blir ofte drevet videre med minst mulig investeringer i fast eiendom. Dette medfører lave avskrivninger og dermed bedre økonomisk resultat. Tromsbrukene har lavest balanseverdi på driftsbygninger og også lavest avskrivning i 2001. Dette kan tyde på at det de senere år er investert mindre i driftsbygninger på brukene fra Troms enn i Nordland. Tabell 6.7 viser utgående balanseverdi og avskrivning på driftsbygning i 2001.

Tabell 6.7 Utgående balanse driftsbygning og avskrivning driftsbygning 2001, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
Utgående balanse	506 237	485 341	364 312	516 382
Avskrivning	33 947	32 956	28 707	32 173

For andre driftsmiddel er det ikke tydelig forskjell mellom områdene.

6.2.4 Andre faste kostnader

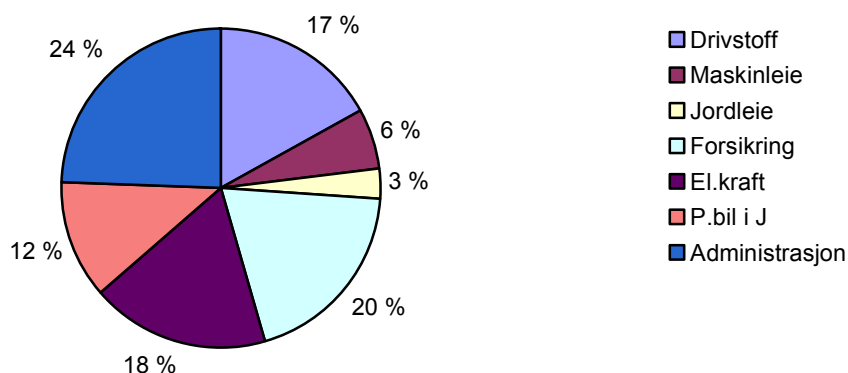
Andre faste kostnader består av drivstoff, maskinleie, jordleie, forsikring, elektrisk kraft, privatbil i jordbruket og administrasjon.

Tabell 6.8 Andre faste kostnader, kr

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	51 327	44 504	48 235	62 774
1998	52 811	48 479	50 613	61 716
1999	54 127	50 653	51 916	66 397
2000	59 625	58 783	53 209	65 085
2001	64 737	62 886	58 140	68 426

Tabellen viser at kostnadene i Nordland har økt fra 44 504 kroner i 1997 til 62 886 kroner i 2001. Dette er 41,3 % kostnadsøkning på 5 år og den gruppen av faste kostnader som har økt mest i perioden. Økningen er større i Nordland enn i de andre områdene. Drivstoff, forsikring og administrasjon er grupper av kostnader som har økt mye de senere år. Figur 6.4 viser prosentvis fordeling av andre faste kostnader for Nordland i 2001.

Fordeling av andre faste kostnader, Nordland 2001

Figur 6.4 Prosentvis fordeling av andre faste kostnader i 2001 for Nordland

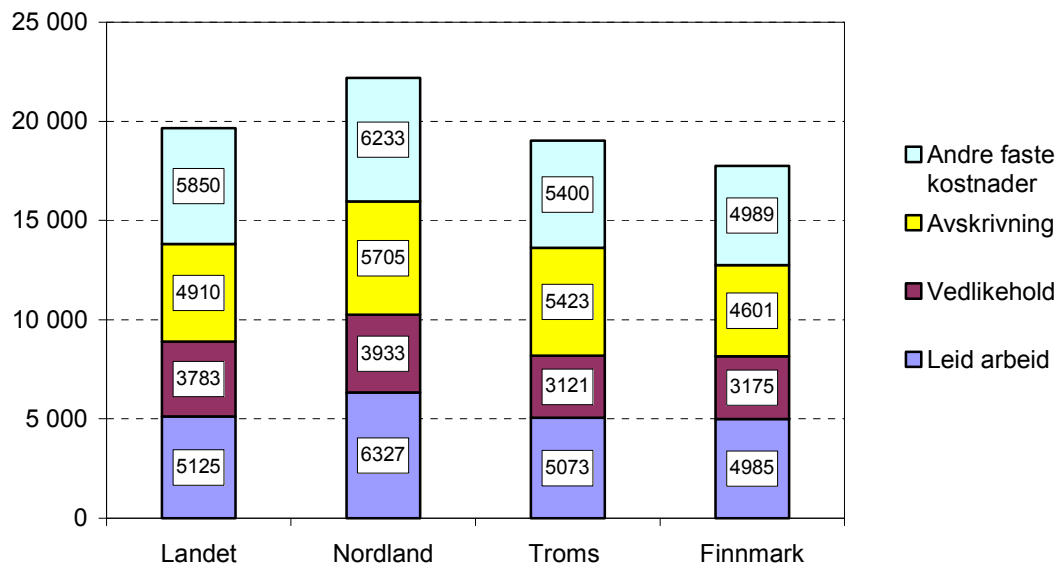
Administrasjonskostnader utgjør 24 % av andre faste kostnader. Posten omfatter blant annet telefon, kontorutstyr og regnskap. Alle disse har økt mye de senere år.

6.2.5 Sum faste kostnader

Figur 6.5 viser at Nordland har størst faste kostnader, regnet per årsku, med til sammen 22 198 kroner. I teorien skal en hovedårsak være at de andre områdene har flere årskyr å fordele kostnadene på. Men gjennomsnittstall fra driftsgranskningene for hele landet viser at faste kostnader per årsku er lavest på de minste brukene og høyest på de største

brukene. Så det er grunn til å tro at den store kjøttproduksjonen på brukene i Nordland også har medført større faste kostnader og som dermed bidrar til store faste kostnader per årsku i Nordland.

Faste kostnader pr årsku 2001

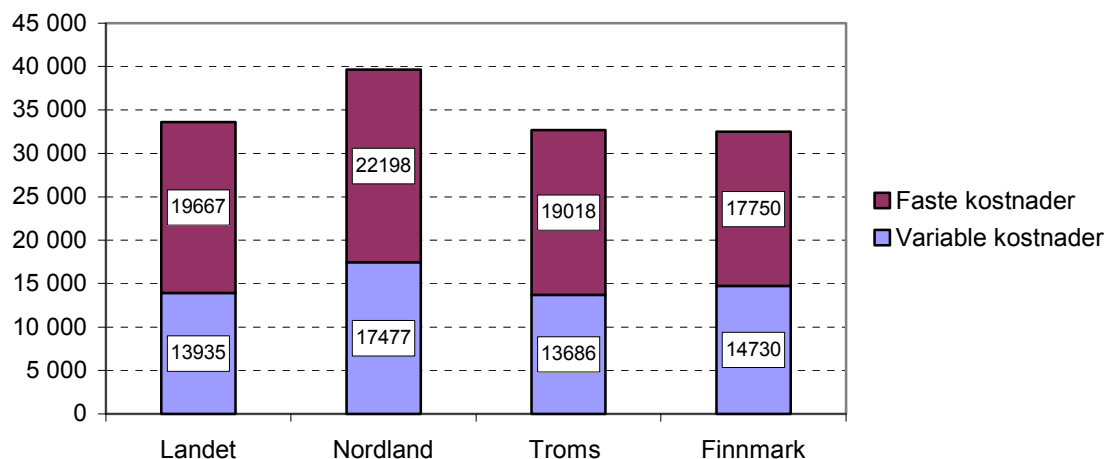

Figur 6.5 Faste kostnader per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

6.2.6 Kostnader i alt

Figur 6.2 og figur 6.5 har vist at både variable og faste kostnader per årsku er større i Nordland sammenlignet med de andre gruppene. Samlede kostnader per årsku i 2001 var 39 676 kroner. Figur 6.6 viser samlede kostnader per årsku i 2001 fordelt på variable og faste kostnader.

Kostnader pr årsku 2001

Figur 6.6 Kostnader per årsku i 2001 for landet, Nordland, Troms og Finnmark, kr

I hvor stor grad den store kjøttproduksjonen i Nordland er årsak til store kostnader er vanskelig å tallfeste i driftsgranskningene. Blant driftsgranskingsbrukene fra Nordland er det for få bruk med liten kjøttproduksjon til å gi sikre gjennomsnittstall for sammenligning med bruk med stor kjøttproduksjon. I Troms, derimot, er fordelingen ca. 50/50. Her viser regnskapene at brukene med stor kjøttproduksjon har 8 778 kroner større kostnader per årsku enn bruk med liten kjøttproduksjon, fordelt med 3 271 kroner på variable kostnader og 5 507 kroner på faste kostnader. Størrelsen på faste kostnader per årsku er også preget av at brukene med stor kjøttproduksjon har 3,9 færre årskyr enn brukene med liten kjøttproduksjon.

I perioden 1997 til 2001 har kostnadene økt betydelig i Nordland. En økning på ca. 90 000 kroner fra 1997 til 2001 tilsvarer 21 %. Mye av dette skyldes økning i antall årskyr (tabell 4.4).

Men også kostnader per årsku har økt i perioden. Tabell 6.9 viser 2 308 kroner eller 6,2 % økning fra 1997 til 2001 i Nordland. For landsgjennomsnittet økte kostnadene med 1,0 %, mens det var nedgang i Troms og Finnmark.

Tabell 6.9 Kostnader i alt, kr per årsku

	Landet	Nordland	Troms	Finnmark
1997	33 271	37 368	32 958	34 908
1998	33 704	39 599	34 662	34 540
1999	33 195	38 842	33 804	33 017
2000	32 917	38 331	31 723	34 722
2001	33 602	39 676	32 703	32 480
Diff. 2001–1997	331	2 308	-255	-2 428
% endring	+1,0 %	+6,2 %	-0,8 %	-7,0 %

Kostnadsøkningen i Nordland fordeler seg med 225 kroner på variable kostnader og 2 082 kroner på faste kostnader.

7 Hovedårsaker til ulik lønnsomhet i Nordland og Troms

Ulik lønnsomhet skyldes mange faktorer, som til dels griper inn i hverandre og er avhenging av hverandre.

Når sammenligning gjøres bare mellom Nordland og Troms, er det lettere å finne hovedårsakene til ulik lønnsomhet. Dette er nabofylker hvor melkeproduksjonen drives under tilnærmet sammenlignbare naturgitte forhold. Størrelsen på gjennomsnittsbbrukene i driftsgranskingene fra disse fylkene gjør også materialet sammenlignbart.

Hovedårsakene til ulik lønnsomhet mellom melkeproduksjonsbruk i Nordland og Troms er:

- Melkekvote (Kapitel 4.5)
- Distriktstilskudd (Kapitel 4.7 og 5.3)
- Kostnader (Kapitel 6.0)

Den lave melkekvoten i Nordland har i tillegg resultert i større kjøttproduksjon enn i Troms.

Tabell 7.1 viser økonomisk utslag av de tre hovedårsakene på driftsoverskudd og familiens arbeidsfortjeneste. Beregningene er gjort med utgangspunkt i regnskapstallene for Nordland i 2001 og med de forskjeller som er påvist mellom de to fylkene.

Tabell 7.1 Hovedårsaker til ulikt økonomisk resultat i Nordland og Troms, kr¹

		Drifts- overskudd	Fam. arb.for- tjeneste per ars- verk a 1860 timer
Melkekvote	970 liter per arsku	32 700	21 800
Distriktstilskudd	Melk, 0,42 kr per liter	29 800	19 900
Kostnader	Kraftfor	14 400	
	Andre variable kostn.	16 400	
	Leid arbeid	20 000	
	Andre faste kostnader	14 800	
	Sum	65 600	43 700
- Større kjøttproduksjon og husdyrtilskudd		- 45 600	- 30 400
Til sammen		82 500	55 000

Det er i tabellen beregnet utslag for hver enkelt av hovedfaktorene. I praksis er noen faktorer avhengige av andre, for eksempel vil økt melkeproduksjon og redusert kjøttproduksjon direkte påvirke kostnadene.

Størrelsen på melkeknoten er dels historisk betinget og dels et resultat av innkjøp av kvote de senere år. Begge de to siste årene har over halvparten av melkebrukene i Nordland kjøpt kvote. Dette er større andel enn i Troms og Finnmark. Økt kvote vil føre til bedre lønnsomhet ved at arbeidskraft, grovfôr og andre innsatsfaktorer i større grad nyttes til melkeproduksjon og mindre til den lite lønnsomme kjøttproduksjonen.

Distriktstilskuddet er politisk vedtatt for å ivareta bosetting i distriktene og å kompensere for merkostnader ved å drive landbruk i distriktene. Kostnadene på driftsgransningsbrukene som er med i denne undersøkelsen er ikke større i Troms enn i Nordland. I hvor stor grad det er mulig å få økt distriktstilskuddet i Nordland er usikkert i en tid hvor rammene for jordbruksstøtte er under stadig press.

Av kostnadene er det de variable kostnadene som relativt raskt kan endres. For eksempel ved bedre innkjøpsrutiner og bedre fôrplanlegging for kraftfôr. Og eventuelt bruke mindre gjødsel og i stedet mer areal, dels for å spare gjødselkostnader og dels for å utnytte ordningen med areal- og kulturlandskapstilskudd bedre.

Å redusere kostnaden til leid arbeid må vurderes mot i hvor stor grad brukerfamilien kan dekke større andel av arbeidskravet.

Eventuell reduksjon av brukerfamiliens arbeid må sees i sammenheng med alternativ bruk av arbeidskrafta. Hvis spart tid i melkeproduksjonen kan nyttes til bedre netto betalt arbeid på andre felt vil det virke gunstig på familiens totaløkonomi. Hvis det ikke er alternativ bruk av spart tid, vil reduksjon i familiens arbeid medvirke til større arbeidsfortjeneste per årsverk i regnskapet, men ikke ha noen betydning for familiens økonomi.

For å redusere kostnader til vedlikehold, avskrivninger og andre faste kostnader er det nødvendig å tenke langsiktig. Ytterligere nøkternhet i investeringer, maskinsamarbeid, felles eller samordnet maskinkjøp vil være stikkord her.

¹ Beregnet utslag på resultatmålene for gjennomsnittsbuket i Nordland med 13,1 årsku og 2 789 timer i familiens arbeid.

Vedlegg 1

Forklaring på faguttrykk

Anleggsmidler er eiendeler som er bestemt til varig eie eller bruk; det vil si alle eiendeler unntatt omløpsmidler. Anleggsmidlene har en funksjonstid i foretaket på over ett år. Eksempler på anleggsmidler er jord- og skogbruksarealer, driftsbygninger, maskiner og produksjonsdyr.

Arbeid: Både leid arbeid og familiens arbeid registreres i timer etter medgått arbeidstid. For personer under 18 eller over 65 år, regnes arbeidstimene om til fullverdige timer.

Kårfolk og familiens barn over 17 år som har arbeidet i jord- eller skogbruket, føres som leid hjelp i driftsregnskapet. Familiens arbeid på nyanlegg blir ført særskilt da vederlag for dette arbeidet blir aktivert

Arbeidskapital er omløpsmidler minus kortsiktig gjeld. Arbeidskapitalen er et uttrykk for familiens likvide situasjon.

Avlinger registreres som lagringsdyktig avling; det vil si kg innhøstet poteter, kg innkjørt høy, m³ ferdig surfôrmasse, antall rundballer, FEm oppfôra gras, grønnfôr og beite. Alle avlinger omregnes til FEm per daa.

Avskrivninger defineres som planmessig fordeling av eiendelenes verdiforringelse over eiendelenes forventede levetid. I driftsregnskapet benyttes lineære avskrivninger slik at den nominelle verdiforringelsen blir like stor hvert år i avskrivningsperioden. De avskrivbare anleggsmidlene avskrives individuelt og avskrivningstiden fastsettes ut fra sannsynlig varighet/brukstid slik at f.eks. brukt utstyr avskrives over kortere tid enn nytt.

Balansen er en oppstilling for brukerfamiliens eiendeler, gjeld og egenkapital per 31.12.

Dekningsbidrag er produksjonsinntekter minus variable kostnader.

Driftsoverskuddet er produksjonsinntekter minus kostnader. Driftsoverskuddet er den godtgjørelse familien får for egen arbeidsinnsats og for egen og lånt kapital.

Egenkapitalen er den delen av totalkapitalen som tilhører brukerfamilien. Egenkapitalen beregnes ved å trekke samlet gjeld fra samlet verdi av eiendelene.

Egenkapitalprosenten er familiens egenkapital i prosent av totalkapitalen. Den viser hvor stor del av eiendelene som er finansiert med egen kapital

Eiendeler består av omløpsmidler og anleggsmidler.

Familien består av bruker og eventuell ektefelle, samboer eller partner og deres barn under 17 år.

Familiens arbeidsfortjeneste (beregnes bare for jordbruket) er driftsoverskuddet fratrukket kalkulert rente av eiendelene i jordbruket og viser det familien har igjen for arbeidsinnsatsen i jordbruksvirksomheten. Som uttrykk for jordbrukseiendelenes verdi, brukes gjennomsnittet av inngående og utgående balanse.

Faste kostnader er kostnader som i en gitt periode ikke endrer seg nevneverdig med omfanget av produksjonen. Eksempler på faste kostnader er avskrivninger og vedlikehold av driftsbygninger.

Jordbruksareal: Areal av de enkelte vekstslag i dekar (daa.). Jordbruksarealet omfatter både eget og leid areal, og det er registrert hvor stort det leide arealet er. Overflatedyrket areal er med som redusert areal. Utmarksbeite er ikke medregnet.

Kortsiktig gjeld er gjeld som normalt forfaller til betaling innen ett år fra regnskapsavslutning, eller som er direkte knyttet til bedriftens kortsiktige omsetning av varer og tjenester.

Kostnader er verdien av de varer og tjenester som er satt inn i produksjonen i regnskapsperioden.

Langsiktig gjeld er gjeld som normalt forfaller til betaling ett år eller senere etter regnskapsavslutning, og som ikke er knyttet til bedriftens kortsiktige omsetning av varer og tjenester.

Lønnsevne beregnes bare for jordbruket og viser hvor mye jordbruket kan betale for samlet arbeidsinnsats. Den angis i kroner per bruk eller kroner per time.

Nettoinntekt er samlet driftsoverskudd fra all næringsvirksomhet med tillegg av lønnsinntekter, pensjoner, kalkulert vederlag for familiens arbeidsinnsats på nyanlegg samt renteinntekter, men fratrukket rente- og kårutgifter.

Nettoinvestering er nyanlegg minus avskrivninger, frasalg og investeringstilskudd.

Netto mekaniseringskostnader omfatter alle kostnader vedrørende maskininnsatsen (traktorer, skurtresker, yrkesbil og andre maskiner og redskaper), inklusive rente av bokført verdi, men fratrukket inntekter fra utleie av maskiner.

Omløpsmidler er eiendeler som ikke er anskaffet for varig eie eller bruk, og de har enten en funksjonstid i foretaket på under ett år eller de er knyttet til den kortsiktige omsetningen av varer og tjenester. Eksempler på omløpsmidler er bankinnskudd, kontanter, andre krav, slaktedyr og varelager.

Produksjonsinntekter er verdien av de varer og tjenester som er produsert i løpet av året. Produksjonsinntektene omfatter derfor både hva som er solgt eller tatt ut til forbruk i løpet av året og endringene i lagerbeholdningene.

Rentekrav er kalkulert rente av gjennomsnittlig verdi av eiendeler i jordbruket.

Sparing er økning i egenkapitalen i løpet av året.

Variable kostnader er kostnader som i en gitt periode forandrer seg proporsjonalt med omfanget av produksjonen slik som f.eks. såfrø, gjødsel og innkjøpt fôr. Drivstoff regnes som en fast kostnad.

Vederlag til arbeid og egenkapital (beregnes bare for jordbruket) omfatter driftsoverskuddet tillagt kostnadene for leid arbeid og fratrukket jordbrukets andel av utgifter til renter og kår. Jordbrukets andel settes til verdien av eiendeler i jordbruket i prosent av sum eiendeler.

Vederlag til familiens arbeid og egenkapital (beregnes bare for jordbruket) omfatter driftsoverskuddet fratrukket jordbrukets andel av utgifter til renter og kår. Jordbrukets andel settes til verdien av eiendeler i jordbruket i prosent av sum eiendeler.

Årsverk: Et årsverk er 1 860 registrerte timer.

Vedlegg 2. Distriktstilskudd

2.1 Distriktstilskudd for melk 2001

Det som er skrevet her er hentet fra forskrift fastsatt av Landbruksdepartementet i medhold av jordbruksoppgjøret og med hjemmel i Jordlovens § 18. Det er her bare tatt med de satser som gjelder for Nord-Norge.

Sone:	Øre per. liter Fra 1.7.2000	Øre per. liter Fra 1.7.2001
E. Helgeland	42	42
F. Nordland t.o.m. Steigen	55	55
G. Vesteralen, Lofoten og Sør-Troms	80	80
H. Midt-Troms	101	101
I. Nord-Troms og Alta	149	159
J. Finnmark utenom Alta	158	168

Nærmere om de enkelte sonene:

Sone E : Denne sonen finner vi i Nordland sør for polarsirkelen med unntak av de områdene som er nevnt under sone F og G.

Sone F: Denne sonen gjelder for distriktene sør for Vestfjorden og nord for Saltfjellet unntatt de områdene som ligger i sone G. I tillegg er kommunene Vega, Træna, Lurøy, Rødøy, Dønna, Vevelstad og Herøy plassert i denne sonen. Det samme gjelder for mesteparten av Hattfjelldal kommune og en del områder i kommunene Rana, Grane, Vefsn, Brønnøy, Nesna, Leirfjord og Bindal.

Sone G: I Nordland ligger Lofoten, Vesterålen, Ofoten, Hamarøy og Tysfjord i denne sonen. Det samme gjør en del bruk i kommunene Rana, Grane, Hattfjelldal og Hemnes. I Troms gjelder sonen for hele fylket unntatt de områdene som er nevnt i sone H og I.

Sone H: Denne sonen gjelder for Lyngen, Karlsøy og Storfjord kommune og dessuten deler av kommunene Balsfjord og Tromsø.

Sone I: Sonen består av kommunene Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvæningen i Troms og Alta i Finnmark.

Sone J: Denne sonen gjelder for hele Finnmark unntatt Alta kommune.

2.2 Distriktstilskudd for kjøtt 2001

Brukene i Nord-Norge er plassert i sone 4 og 5 når det gjelder distriktstilskudd på kjøtt.

Kr per. kg	Storfe og geit 2000/01	Sau 2000/01	Gris 2000/01
Sone 4 :	10,20	12,20	4,80
Sone 5 :	11,10	13,00	4,80

Sone 5 gjelder for hele Finnmark og for kommunene Karlsøy, Lyngen, Storfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen i Troms. Sone 4 har vi i resten av Nord-Norge.

Vedlegg 3

Areal- og kulturlandskapstilskudd 2001.

Areal- og kulturlandskapstilskuddet blir fastsatt på grunnlag av et normert areal og etter satser som varierer etter areal, vekster og soner.

a) Normert areal

Normert areal skal beregnes ved at arealene multipliseres med følgende vektall:

Tabell 3.1 Vektall for beregning av normert areal (dekar areal x vektall = normert areal)

Fulldyrka jord (uavhengig av vekst) og overflatedyrka jord til slatt og beite (kode 211)	1,0
Innmarksbeite (kode 212):	0,7

b) Satser

Satsene per. daa normert areal varierer etter samlet normert areal på vedkommende landbrukseiendom og etter soner. Satsene blir fastsatt av Statens Kornforretning på grunnlag av bevilgningen, foreløpige satser og oppgavene i søknadene.

For 2000/2001 er det fastsatt følgende foreløpige satser per. daa:

Tabell 3.2 Areal- og kulturlandskapstilskudd (kr per. daa)

Vekst	Inter- vall (dekar)	Sone						
		1	2	3	4	5	6	7
Grovfor	0-200	288	213	312		405	440	470
	01-400	190	150	190		220	220	220
	over 400	0	0	0		0	0	0
Korn	0-400	237	295		392			
	over 400	237	237		237			
Grønn- saker	0-30	750			900	900	1 900	
	31-60	400			400	500	800	
	over 60	300			300	400	700	
Frukt og bær	0-30	600					1 400	
	over 30	300					300	
Potet	0-60	280					1 109	1 419
	over 60	280					280	280

Sone 6: Nordland og Troms unntatt kommunene nevnt i sone 7.

Sone 7: Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvæningen i Troms og hele Finnmark.